

SALVADOR DE MADARIAGA.

AKÖZÉPEURÓPAI olvasó ezt a nevet ujságja külpolitikai rovatából ismeri. Tudja, hogy Madariaga a Nemzetek Szövetségének egyik legkimagaslóbb tagja, az eszmények s a békeszerzés embere, akinek alakja különösen az olasz-abesszín viszály politikai labirintusának minden egyes fordulójánál felbukkant. De az ilyen hírek s az ilyen útvesztők nem alkalmasak arra, hogy teljes fénybe állítsák hősíket. Közelebb kell mennünk hozzá, ha meg akarjuk érteni, miért várhatunk sokat ettől a sokoldalú, mély és tehetséges embertől.

A spanyol ezredes fia, aki 1886-ban Corunnában született, Madridban, Párizsban nevelkedett, mérnöknek készült és a spanyol északi vasutak felügyelője lett. De valami szintetikus és eszményi hajlam az ujságírás és az irodalmi kritika felé vonja, így sodródik bele a Genf körül kavargó nemzetközi politikába. Oxfordi professzor és Spanyolország követe az Egyesült Államokban, szédületes karrier, amelynél csak írói pályafutása hatalmasabb ívelésű, mert témáiban az Európa sorsáért tevékenyen aggódó nagy ember bontakozik ki. Spanyol és angol költőkkel, a spanyol népdallal foglalkozik, de ritka megfigyelőképessége és rendszerező elméje nagyon hamar saját vadászterületként jelöli ki számára a nemzetjellemezést. Az ujságíró és a professzor közös munkájára a vérbeli író teszi rá a koronát. Politikai és irodalom lép szövetségre főművében, amelynek zárófejezete itt következik. Az a férfiú, aki Spanyolországban született, Franciaországban tanult s Angliában meg Amerikában élt, kívülről és belülről tökéletesen ismerhette ezeket az országokat, mindegyikhez tartozott és mégis előítélet nélkül szemlélhette őket: az egyik nemzet előítéletes optikai hibáit korrigálhatta a másik nemzet optikai hibáival és viszont. Az *Englishmen*, *Frenchmen*, *Spaniards* (1928) világsiker. Mellette állnak s harmonikusan egészítik ki olyan könyvek, mint *Spanyolország géniusza* és *Spanyolország*. Mert a nemzetek tökéletes ismerője, azért mindvégig igazi hazafi tudott maradni, mintha bizonyítani akarná, hogy az új európaiság, az igazi nemzetközi-ség útja nem a marxizmus utópiái felé vezet: minél teljesebben élük ki a nemzetek a maguk jellegét, annál inkább jelenthetnek valamit a közösségnek. A jellegtelenség erőhiány s a beteg Európának erőre van szüksége.

h. j.

Angolok, franciák, spanyolok.

Az angol ember számára az élet akarat. A cselekvésben él. Mindig el van foglalva, mindig mozgásban van. Pihenése és szórakozása is mozgás. A «business» után a sport következik. Beleavatkozik a dolgokba és az emberek életébe. Társaslény és társadalmi érzéke van. Sőt kissé nyájember is. A közös-

ség közepén látja magát : nem bánja, ha szegény is, csak a közösség legyen gazdag. Jelentéktelen város valamely jelentéktelen házában is elégedetten él, hiszen a Brit Birodalom tagja. Büszkeségét a nemzetbe helyezte s ezért van jó dolga a nemzetnek, akkor is, ha neki magának rosszul megy a dolga. A szabadságot úgy értelmezi, hogy az : idegen tényezők be nem avatkozása az ő társadalmi tevékenységének gyakorlásába. Nem kíván egyebet, csak hogy zavartalanul odatehesse a maga kis szolgálatát a többiekéhez vagy, amint festőibb kifejezéssel mondani szokta : «to do his bit», hogy «megtegye a maga kis végét». Vándorlása az életen át egy sor ilyen «kis vég», egy sor társadalmi szolgáltatás. Az angol ember lényé ott van a cselekvésben, az együttműködésben növekszik és a közösségben éri el teljességét. Minden funkciójában honyolult, ösztöneivel gondolkodik, értelmével cselekszik és egész természetesen emelkedik föl a tett emberének legfőbb erényéig, az *életbölcsességig*.

Franciaország számára az élet gondolat. A francia embernek szüksége van arra, hogy megértse a valóságot. Az ő szemében : élni annyit jelent, mint kifejleszteni az értelmet és azt az öt sugárutat, amely hozzá vezet : az érzékeket. A kifinomodás és az élvezés az ő végső kategóriái s e kettő közül is talán az utóbbi a legvégső. Közösségi életében olyan rendezett közösség lebeg előtte, amelynek rendje kielégíti értelmét. A rend az ő számára szociális szükséglet. Szabadságon elsősorban a gondolat szabadságát érti s ha szabadon gondolkozhatik (ebben természetesen benne van a gondolat kifejezésének szabadsága is), akkor boldog állampolgár. Nem nyájember, de élvezete csak akkor teljes, ha olyan jól rendezett társadalomba illeszkedett bele, amelyben kulturált értelmének tisztára relatív értékei a szakadatlan surlódásban megtarthatják fényüket és csiszoltságukat s tömérdek gyémántlapocskája más intelligenciák fényét verheti vissza. Szíve nem éppen lángoló, de szelleme nemesen nyílt és egyetemes. Egyenlőségpárti — északokra alapított meggyőződésből. Természete kívánja, hogy megdicsőitse és elemezze funkcióit. Agyával gondolkodik s legfőbb erénye a gondolkozó emberé, az *értelem*.

A spanyol számára az élet elsősorban sztatikus és passzív. Mások hadd menjenek a haladás útján, ő helyben marad, — mert érzi, talán tudatalatti érzéssel, hogy a többiek olyan állapot felé haladnak, amelyet ő intuíciója révén már elért. «Minden egy és ugyanaz» — ez az ő hitvallása. Az ő számára semmi sem létezik, ami nincs őbenne. Nem keresi az eseményeket, nem tesz erőfeszítést, hogy maga felé hajlítsa az élet áramlatát. Életének uralkodó eleme, talán az egyetlen eleme is : az egyén. Lelke él, minden egyéb csak formája és illúziója, része vagy szenvedélye ennek a léleknek. Így hát a spanyol pontos ellentéte a nyájembernek. Ha társaságot keres, csak azért teszi, hogy másokkal surlódva még jobban érezze a maga személyiségének jellegzetes éleit. A társadalomban nem a közösséget keresi, nem az összetartozó egészet, hanem «más egyéneket». Innen van a spanyol társadalmi összejövetelek fanyar és kemény hangulata : mintha köves réten járnánk. Az élet iránti érdeklődésének kulcsa maga az élet, az az élet, amelyet önmagában érez mint szenvedélyt. A spanyol legfőbb erénye a szenvedély emberének erénye, az *életderű*, a lelki nyugalom.

Tegyük fel, hogy az angolok az egész világot a maguk világnézetére térítenék s rávennék, hogy ehhez alkalmazkodják. A föld egy óriási tenniszgolf-krikett- és úszóklubbá válnék, elegáns és egyszerűen öltözött emberekkel, gyöngé minőségű kosztal, pompás utakkal, nagyszerű egészségügyi berendezéssel és hibátlan rendőrséggel. Talán kissé színtelen vasárnapok,

de csodálatraméltó hétvégek ; a hét többi része csupa tevékenység, minden túlzás nélkül. Humor, amely szellemességgel, sőt néha intelligenciával van fűszerezve, de amelyet mérséklet jellemez ; tapintat, illendőség. Görög tudás, de majdnem teljesen elfelejtve ; latin — a látható láthatáron ; rossz regények bőséges olvasása s néhány beszélgetés általában jónak elismert regényekről. Egészen véve békés és kellemes világ a vagyonos emberek számára — és így a többiek számára is, mert ezeknek legfőbb élvezete éppen az lenne, hogy őket szemlélik és csodálják. Sok testmozgás, kevés erkölcsi és lelki kaland. Az emberek ebben a világban inkább a dolgok tapasztalását tanulnák meg, mint saját lényüket.

Ha a franciáknak sikerülne a világot a maguk képeire alakítani, ez a vitág úgy járna, mint egy óra. Mindenki úgy beszélne franciául, mint Mirabeau és úgy írna franciául, mint Racine. A szellem és az értelem úgy ragyognának a földön, mint gyémántfolyók s az élet minden perce egy-egy finom örömcseppje lenne a lelki élvezetnek. A konyhaművészetnek megvolnának a maga Tiziánjai s a pincemester művészetének a maga Tintorettói. A természet éppen csak annyit őrizne meg titkaiból, amennyi szükséges, hogy az emberek élvezhessék fölfedezéseiket, s az igazság époly nagylelkűen mutogatná isteni bájait, mint valami hamisítatlan úriasszony a Riviera homokpartján. Mindenki meg tudná jósolni a napfogyatkozásokat s megérteni Einsteint első olvasásra. A szalónok igazi paradicsomok lennének, ahol minden nő Aphrodite volna és minden férfi Plato. Időnkint késhegyig menő harc valamely elvont elvált vagy ellene, tekintet nélkül az elv esetleges gyakorlati alkalmazására. Minden szabad volna, de mértékkel s anélkül, hogy a szerzett tapasztalatoknak valami nagy fontosságot tulajdonítanak.

Ha a világ a spanyolokat venné mintául — ami eszébe se jut —, először is nagyon lecsökkentené mechanikus tevékenységének gyorsaságát és határfokát. Sokkal kevesebb együttműködés volna a világon, de kevesebb dolog is, amelyen együtt dolgozni lehetne. Kevesebb rend, kevesebb technika, kevesebb tevékenység a szociális malomban, amely egyre őrli az egyéneket. Az élet általános színvonalja az egyszerűsödés s a pozitívabbá válás felé hajlana. Több szabadidő volna, — igaz, hogy kevesebb kényelemmel. A világ hagyná, hogy a dolgok olyan szép csöndesen történjenek, mint századokkal ezelőtt s egyforma derűvel fogadná azokat az eseményeket, amelyeket általában jónak tartanak s azokat, amelyeket általában rosszaknak tartanak. A dolgok világa kevésbé lenne tevékeny s az emberek világa kevésbé szelíd ; így a fizikai mozgalmak lassúbbak és ritkábbak lennének, az erkölcsi és lelki mozgalmak viszont gyakoribbakká válnának. Több lenne a mélység, kevesebb a felszín ; az emberek inkább élnék az életet s kevésbé «életnek magukat» vele. Az egyén könnyebben juthatna felülről le és alulról fel a társadalomban, passzívabb játékszer lenne az állhatatlan szerencse kezében, és tapasztalata inkább az emberre vonatkoznék, mint a dolgokra.

* * *

Ugyan milyen elv nevében kívánhatná valaki szegényebbé tenni a világot azzal, hogy ezt a három típust egyetlenegyre redukálja? A «jól szervezett közösség» eszménye szétfoszlik a közelebbi vizsgálat alatt. Csakugyan nem ismerünk a valóságban egyetlen biztos kritériumot sem a «jól szervezett közösség» meghatározására. Igaz : az Amerikai Egyesült Államoknak javasoltak ilyen kritériumokat a Filippi-szigetek függetlenségi mozgalmá alkal-

mával. A szigetek által gyakran benyújtott javaslatra azt felelték, hogy az Egyesült Államok kormánya csak akkor válthatja valóra a szigeteknek tett ígéretét, amikor a szigetvilág képes lesz jól szervezett közösség módjára kormányozni önmagát. Arra a kérdésre, hogy mit ért a kormány jól szervezett közösségen, azt válaszolták, hogy «olyan közösséget, amely normális kamatlábon kap kölcsönt». Akármilyen jogosult az ilyen meghatározás a Wall Street pénzügyi köreibben, bizonyára nem találkozónék osztatlan helyesléssel nemcsak olyan spiritualista városban, mint Benares, de még az Egyesült Államok olyan értelmiségi milióiban sem, amilyen például a Harvard-egyetem.

Mert a jól szervezett közösség eszméje olyan kritériumokat föltételez, amelyek minden pillanatban függenek a nemzeti jellemtől, sőt az emberiség egyetemes jellemétől, tehát az időtől is. Miért «jól szervezett»? És kinek a szempontjából *jól* rendezett?

Másrészt, még ha meglehetne is találni a jó szervezettség közös mértékét, szabad volna-e a közösséget önmagában való célnak tekinteni? Legfeljebb közvetlen cél, de nem végső cél. Nem lehet más végső cél, mint az egyén. Ha ezt elfogadjuk, nyugodtan szemlélhetjük a nemzeti jellegeket, amelyeket a világ úgy tár elénk, mint az egyéni lelkek művelésének különféle módjait. És nyilvánvaló, hogy nem lehet e módok közül kiválasztani a legjobbat, mert ezen a téren nincsen abszolút mérték: nem lehet megmondani, mi jobb és miért jobb.

S még ha a választás elméletben lehetséges volna is, nincs bebizonyítva, hogy a legjobbnak ítélt módszert általánosítani lehetne. Mert hogyan lehetne egy nemzet jellegét ráerőszakolni egy másikra? Hódítás által? De a hódítás épügy veszélyezteti a győztes nemzeti jellegét, mint amilyen hatástalan a legyőzött nemzeti jellegének asszimilálására! Tanítás által? Lehet, hogy a tanítás pompás igavonó vagy háttas lóvá alakít át egy vadcsikót, de sem az oktatás, sem a nevelés nem alakíthat át egy csikót vadászkutyává. Akkor hát hogyan érhetjük el az egységesítést?

A válasz egyszerű. A nemzeti jellemeknek a világban élénk tárul bámulatatos változatossága a teremtés szellemi gazdagságának egyik hatalmas nyilvánulása. Ajándék, amelyet a Teremtő iránti kötelesség tiszteletben tartani; — látvány, amelyet önmagunk iránti kötelesség értelmesen élvezni.

ESTE A FALUBAN.

*A faluból nem sokat látok,
Csak mi befér az ablakon.
Beköszönnek az éjszakák
S az esték hallgatagon.*

*Csigás kutakról hull a víz,
A vödör csendbe mereget,
Öreg béres a pajta tövéén
Bodor füstöt ereget.*

*Valahol messze zene szól,
Valaki halkán énekel.
Alvó faluból felriad
Hosszú elnyújtott kutyajel.*

*Aztán újra néma csend.
Én áriákat fütyülök
S éjszakai koncertként
Visszadalol egy víg tücsök.*

Pusztai Sándor.